

Postřehy z návštěv zahraničních knihoven

Josef Vlček

Každý pobyt v zahraničí bezesporu přináší pro každého člověka nové poznatky, rozšiřuje jeho obzory, můžeme dojmy ze zahraničí porovnat se stavem u nás. To samozřejmě platí i pro náš obor.

Před rokem 1989 bylo možno navštívit jen knihovny v rámci tehdejšího socialistického tábora a z nich především v místech, se kterými byly tzv. „družební“ kontakty. Měl jsem možnost shlédnout řadu knihoven v Černigově a černigovské oblasti, Magdeburku a okolí i nedalekém Walbřichu a v tomto tehdy ještě vojvodství. V té době byla ještě automatizace knihovnických procesů na samém začátku a techniky bylo vůbec v těchto knihovnách málo. Po stránce vybavení knihovními fondy, prostorovými dispozicemi, estetickým prostředím a všestrannými službami veřejnosti však ve mně většina navštívených knihoven zanechala příznivý dojem.

V roce 1986 mé putování knihovnami směřovalo do Maďarska, kde jsem byl seznámen s provozem hlavně budapeštských knihoven. Národní Széchényiho knihovna byla po rekonstrukci a na tehdejší dobu po všech stránkách na vysoké úrovni i s množstvím zahraniční techniky. Nejen jsem si vše prohlédl, ale také získal informace o organizaci, řízení metodické činnosti i odborné problematice činnosti knihoven v Maďarsku. Také v městské, univerzitní a odborářské knihovně v Budapešti jsem byl úrovní vybavení i služeb příjemně překvapen. Velký dojem na mě udělala návštěva nově postavené knihovny v městě Békéscsaba na samém jihu Maďarska, kde jsem měl možnost poprvé vidět plně automatizovaný výpůjční systém s americkým hardwarovým i softwarovým vybavením.

Další služební cesta byla uskutečněna v roce 1988 do Polska. Nová Národní knihovna ve Varšavě se tehdy teprve dostavovala, ale měl jsem možnost navštívit původní i jiné varšavské knihovny, hovořit o polském knihovnictví, které bylo vždy na dobré úrovni, s pracovníky Ministerstva kultury i Národní knihovny. Zajímavá byla návštěva Městské a Univerzitní Jagellonské knihovny v Krakově. Polsko bylo charakteristické i daleko liberálnějším přístupem v kultuře, což se pozitivně projevovalo i v našem oboru.

Nové možnosti čerpání zkušeností a poznatků ze zahraničních služebních cest se otevřely po roce 1989. První cesta na „západ“ vedla se zájezdem SDRUK v roce 1994 do Anglie (z naší knihovny 4 účastníci). Navštívili jsme Britskou národní knihovnu, pak naše cesta směřovala asi 30 km od britské metropole na mezinárodní veletrh výpočetní techniky a informačních technologií - LIBTECH. Konal se v areálu University of Hertfordshire. Měli jsme příležitost vidět nejnovější techniku a programové vybavení pro náš obor, prezentované uznávanými světovými firmami. Samozřejmě jsme navštívili i místní Univerzitní knihovnu. Zážitkem i spoustou poznatků a námětů byla pro nás návštěva Univerzitní a Městské knihovny v Oxfordu.

V roce 1995 jsem měl možnost spolu se skupinou českých knihovníků se seznámit s prostředím a provozem vatikánských a římských knihoven. První navštívená knihovna byla Biblioteca Apostolica Vaticana (apoštolská knihovna). Uchovává např. 70 000 rukopisů a 100 000 rytin. Zaujal nás způsob provádění retrokonverze (software Advence fy Geac), kde na 35 počítačích zpětně ukládali pracovníci ve vedlejších pracovním poměru. Poprvé jsem zde viděl digitalizaci nejvzácnějších rukopisů. Provoz pro uživatele je v této knihovně značně omezen, jen na speciální povolení. Naopak překrásnými sály vatikánské knihovny denně projdou tisíce návštěvníků. Prohlédli jsme si také zajímavé prostory Biblioteky Vallincelliany.

Jednou ze dvou národních knihoven Itálie (další je ve Florencii) je Biblioteca Nazionale Centrale

„Vittorio Emanuele II.“. Sídli v moderním komplexu budov nedaleko centra Říma. Zaujala nás např. řada specializovaných studoven i vlastní automatizovaný systém. Sklad je několikapatrový objekt vedle hlavní budovy, přesun knih je řešen pomocí dopravníku. Poslední navštívenou knihovnou byla Biblioteca Gregoriana (knihovna Gregoriánské papežské univerzity). Využívá ji přes 3 tisíce studentů z celého světa, pro veřejnost je samozřejmě nepřístupná.

Jako člen Rady Sdružení knihoven jsem měl možnost v roce 1996 absolvovat služební cestu do švédských knihoven. Královská knihovna (Kungliga biblioteket) v centru Stockholmu je orientována na společenské vědy, zřizovatelem je ministerstvo vzdělávání, má 200 zaměstnanců. Všechny služby jsou zdarma. S automatizací bylo započato již v roce 1974, využívá se švédský systém LIBRIS.

Špičková ve všech parametrech je Parlamentní knihovna. Slouží především poslancům, ale v určitou dobu i veřejnosti. Dokladem využití techniky jsou v této i dalších knihovnách bibliomaty. Uživatel položí knihu na určené místo a přístroj provede výpůjčku sám. Doslova zážitkem byla návštěva moderní Univerzitní knihovny. Denně ji navštěvuje 10 tisíc studentů a učitelů, k dispozici je 1 500 studijních míst, 700 informačních databází. Otevřeno je do 22,00 hod. a jako ve většině švédských knihoven i v sobotu a v neděli. Stovky počítačů, rozsáhlé volné výběry, koberce, atria se stromy a květinami, klimatizace, ticho, obrovské různě členěné prostory. Obdobně je možno hovořit o Univerzitní knihovně v Uppsale Carolina Rediviva.

Je neděle 6.dubna 1997. Sedm českých knihovníků se stává účastníky cesty do Spojených států amerických, cesty za poznáním amerického knihovnictví a práce knihoven v New Yorku, Washingtonu a Arlingtonu. První den naše kroky vedou do knihovny - The William and Anita Newman Library. Knihovna slouží tzv. Baruch College, která je jednou z 10 fakult The City University of New York. Otevírací doba: denně 7,00 - 24,00 hod. Při vstupu do každého patra jsou instalovány dotykové obrazovky počítačů, uvádějící informace o rozložení a charakteru služeb i fondů. Záznamy o veškerých fondech jsou uloženy v on-line katalogu, který je součástí univerzitního informačního systému.

Následuje přesun do The New York Public Library - Center of Humanities. Je to jedna ze 4 hlavních budov největší knihovny metropole. Prohlížíme celou knihovnu a delší zastávku máme v jejím slovanském oddělení. Další navštívená budova této knihovny je - The Science, Industry, and Business Library. Knihovna kombinuje rozsáhlé klasické sbírky s velkým množstvím informačních databází. Z několika tisíc denních návštěvníků představuje 60% střední podnikatelská klientela, 30% studenti a zbytek jednorázoví návštěvníci.

Další den jsme v United Dag Hammarskjöld Library - knihovně OSN. Základní funkcí šestipodlažní budovy je sloužit delegátům, sekretariátu a ostatním složkám OSN při zajišťování informačních zdrojů a shromažďování dokumentů OSN. K tvorbě bibliografických informací se stále využívá systém CDS/ISIS. Samozřejmostí je např. zpřístupnění plnotextových databází všech dokumentů OSN.

Zajímavá byla návštěva The Arlington County Public Library. V centrální budově jsou kombinovány funkce klasické vědecké a městské veřejné knihovny. Znamená to, že se můžete věnovat intenzivně studiu jakéhokoliv oboru prezenčně, půjčit si dokumenty domů nebo chodit do knihovny pro svou zábavu. Vypůjčené knihy mohou být vráceny v libovolné pobočce. Z Arlingtonu je to jenom kousek do Washingtonu. Zde samozřejmě navštěvujeme Kongresovou knihovnu - The Library of Congress. Měl to být vrchol našeho amerického knihovnického putování, realita tomu však neodpovídala a mnohdy jsme museli skrývat své rozpaky. Přesto však seznámení se způsobem akvizice české literatury, návštěva multimediálního centra i prohlídka rozsáhlé knihovny zanechala silný dojem.

Cesta na sever vedla v minulém roce do Helsinek. Helsingin yliopiston kirjasto je nejstarší a největší vědeckou knihovnou ve Finsku. Působí v rolích národní i univerzitní knihovny a servisního centra vědeckých knihoven. Je odpovědná za úplnost zpracování finské literatury, je centrem počítačové sítě vědeckých knihoven, zabývá se vývojem a spravuje národní souborný katalog, udržuje také souborný katalog velkých veřejných knihoven. Jako první národní knihovna na světě zahájila dodávání identifikátorů URN k internetovým počítačovým zdrojům. Knihovna řeší řadu odborných projektů a celkové vybavení i komfort prostředí je na vysoké úrovni.

Velmi příznivý dojem v nás zanechala návštěva Městské knihovny Helsinky - Helsingin kaupungin pääkirjasto. V nové pětipodlažní budově má uživatel přístup do většiny prostorů, k dispozici rozsáhlý informační servis, velký volný výběr, společný výpůjční pult pro všechny druhy dokumentů, studovny a prostory pro dospělé i děti, kavárnu, fontánu, zeleň, prosvětlenost všech míst - prostě pohoda. Knihovna s 35 pobočkami a 2 bibliobusy je ústřední knihovnou tzv. Helsinské metropolitní sítě, čtenářský průkaz je společný.

Vysokou úroveň finského knihovnictví dokladuje i Parlamentní knihovna - Eduskunnan kirjasto Helsinky. Specializuje se na legislativu, společenské a politické vědy. Slouží nejen poslancům, ministerstvům a vládním úřadům, ale také výzkumným pracovníkům, studentům, podnikatelům i soukromým osobám. Poslední navštívenou knihovnou byla pobočka Městské knihovny v samém centru města - Cable Book Library. Poskytuje kombinaci klasických knihovnických služeb a přístupu ke světové informační síti. Počítač je nutno rezervovat pro práci delší než půl hodiny, přístup k internetu je zdarma. Několik počítačů vybavených plochým monitorem s dotykovou klávesnicí je určeno k mailování. Výkonné pracovní stanice (v katalogu naší SVK jsem byl za několik vteřin) jsou doplněny o scanner, webcam, barevnou tiskárnu, fax, kopírku. Je zde široká nabídka CD--ROM, počítačové literatury a dalších dokumentů a knihovna má nejen dostatek uživatelů, ale je neustále doslova „přeplněna“ a často se musí na volné místo čekat.

Obsahem příspěvku není a ani nemůže být detailnější popis činnosti a vybavení zahraničních knihoven. Jedná se spíše o výčet cest a zkrácený výtah z různých podrobných článků v odborném tisku. Záměrem je využít získaných poznatků (různé zahraniční knihovny navštívili i další vedoucí pracovníci SVK) a knihovnických trendů pro práci v našich daleko skromnějších podmínkách.

Naším mnoho let toužebně očekávaným cílem je využít všech dobrých zkušeností z činnosti zahraničních knihoven při výstavbě moderního „Knihovnicko-informačního centra“ v Hradci Králové.

SHRNUTÍ POZNATKŮ

Zahraniční knihovny, které jsem navštívil po roce 1989, měly celkově vysokou úroveň, jako nejnávštěvnější se jevíly knihovny skandinávské.

Většina knihoven byla postavena v posledních 20 letech jako funkční budovy, osvědčila se spolupráce architektů a knihovníků.

Stát věnuje knihovnám odpovídající pozornost a v různé míře je finančně zabezpečuje, většinou se ale jedná o financování z více zdrojů.

Je zcela zřetelný obrat k uživateli a jeho potřebám, podle možností je návštěvníkům umožňováno co nejvíce volného pohybu po knihovnách.

Rozsáhlé volné výběry fondů knihoven.

Zvláště v knihovnách našeho typu se omezují absenční výpůjčky, komfort zázemí umožňuje klidné studium a příjemný pobyt.

Je patrný masový přístup uživatelů k informacím v elektronické podobě.

Rychle postupuje demokratizace přístupu k internetu (počtem stanic a většinou bez poplatku).

Probíhá soustavné školení veřejnosti v užívání elektronických informačních zdrojů.

Služby jsou zaměřeny ke sledování strategických cílů knihoven.

Umožněno je poskytování elektronického přístupu k bibliografickým záznamům většinou značné části knihovního fondu, výběrově pak k plným textům.